

POZYCJA KONKURENCYJNA POLSKICH GOSPODARSTW ROLNYCH W PROCESIE INTEGRACJI I GLOBALIZACJI

Wojciech Ziętara

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB

Abstrakt. W artykule przedstawiono pozycję konkurencyjną wybranych typów polskich gospodarstw rolnych w zależności od wielkości ekonomicznej w latach 2008 i 2009. Analizą objęto gospodarstwa wyspecjalizowane w: uprawie zbóż, oleistych i strączkowych, uprawach ogrodnich, produkcji mleka, żywca trzodowego i drobiowego. Jako miary efektywności i konkurencyjności przyjęto dochód z gospodarstwa w przeliczeniu na jednostkę pracy własnej (FWU) i dochód z zarządzania. Zdolnymi do konkurencji były gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU.

Słowa kluczowe: efektywność, konkurencyjność, wielkość ekonomiczna, gospodarstwo rolne

WPROWADZENIE

Zmiana systemu politycznego i gospodarczego w Polsce w 1989 roku wiązała się z wprowadzeniem zasad gospodarki rynkowej. Wpłynęła ona na wzrost przedsiębiorczości i podejmowanie przez obywateli działalności gospodarczej na własny rachunek poprzez tworzenie przedsiębiorstw o różnych formach prawnych. Nastąpiło ożywienie handlu zagranicznego. Zdecydowany impuls rozwojowy w handlu zagranicznym nastąpił po wejściu Polski do Unii Europejskiej, której podstawą stał się swobodny przepływ towarów, usług i kapitału.

Rezultatem było ożywienie wymiany towarowej. Nastąpił intensywny napływ towarów z krajów UE, zwłaszcza w pierwszym okresie akcesji, przy równoczesnym wroście

eksportu towarów z Polski. Istotną rolę w handlu zagranicznym odgrywa obrót produktami rolno-spożywczymi. Jego udział w handlu zagranicznym ogółem w latach 2004-2010 był zawarty w przedziale 8,5-11% (eksport) i 6-7% (import). W tym okresie wartość eksportu produktów rolno-spożywczych wzrosła z 5 do ponad 13 mld euro (przyrost około 160%) [Handel... 2011]. Otwartość rynków zagranicznych wpłynęła na wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych z Polski do krajów UE. Był on dominujący. W latach 2006-2010 wynosił około 80% [Handel... 2011]. Ta otwartość sprzyjała również napływowi tańszych produktów rolniczych z krajów spoza UE. Dysponują one korzystniejszymi warunkami do produkcji rolniczej, dzięki czemu wytwarzają po niższych kosztach. Import tańszych produktów z zagranicy pogarsza sytuację producentów rodzimych. Broniąc interesów rodzimych producentów rolnych, UE w różny sposób poprzez cła i kontyngenty ogranicza napływ tańszych artykułów z krajów trzecich. Zakres stosowania tych instrumentów jest systematycznie ograniczany przez Światową Organizację Handlu (WTO). Następuje więc wzrost konkurencji nie tylko w UE, ale w skali globalnej. Postępujące procesy globalizacji prowadzą do zwiększenia konkurencji na rynkach światowych. Integracja Polski z UE dała pewien „parasol ochronny” rodzimym producentom rolnym, w tym polskim, ale obecnie i w najbliższej przyszłości zajdzie konieczność konkurowania na rynku globalnym. Przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolnicze bezpośrednio nie konkurują z analogicznymi przedsiębiorstwami na rynkach zagranicznych, a jeżeli, to w zakresie minimalnym. Podmiotami, które bezpośrednio występują na rynkach międzynarodowych i konkurują są przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego i handlu. O ich sile przetargowej decydują jakość i cena oferowanych produktów. W decydującym stopniu zależą one od surowców, których dostarczycielami są gospodarstwa i przedsiębiorstwa rolnicze. Według Wosia, koszty surowców stanowią dwie/trzecie kosztów ponoszonych przez przemysł spożywczy [Woś 2003]. Mimo że producenci rolni bezpośrednio nie występują na rynkach międzynarodowych, w sposób pośredni wpływają na konkurencyjność produktów rolno-spożywczych. Stąd powstają pytania: Jaka jest produkcyjna i ekonomiczna siła polskich producentów rolnych? Czy są w stanie skutecznie wzmacniać konkurencyjność polskich przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego i handlu na rynkach międzynarodowych. W artykule zostaną przedstawione wybrane typy polskich gospodarstw rolnych i ich zdolność do rozwoju, mierzona ich efektywnością i konkurencyjnością.

ZASTOSOWANE METODY I ŹRÓDŁA DANYCH

W artykule za miary siły ekonomicznej polskich gospodarstw rolnych przyjęto ich efektywność i konkurencyjność. Powszechnie przez efektywność ekonomiczną rozumie się stosunek uzyskanych efektów do poniesionych nakładów. Za efekty badanych gospodarstw przyjęto uzyskiwany dochód z gospodarstwa rolnego. Jako nakłady przyjęto nakłady pracy ogółem oraz pracy własnej rolników i członków ich rodzin, wyrażone w AWU i FWU¹. Wskaźniki te, jako miary efektywności ekonomicznej przedsiębiorstw

---

¹ AWU (annual work unit) – równoważność nakładów pracy 1 pełnozatrudnionego (2200 rbh/rok). FWU (family work unit) – nakłady pracy rolnika i członków jego rodziny (2200 rbh w roku).

rolniczych, są stosowane powszechnie przez wielu autorów [Józwiak 2009, Goraj i Mańko 2011].

Konkurencyjność jest podstawowym pojęciem występującym w naukach ekonomicznych. Według Świtalskiego [2005] konkurencyjność pojedynczej firmy jest zdolnością do zaspokajania potrzeb nabywcy w wydajniejszy sposób niż konkurenci rynkowi. Konkurencyjność jest pojęciem złożonym i uwzględnia wiele cech przedsiębiorstw. Według Stankiewicza [2003], konkurencyjność przedsiębiorstw należy rozpatrywać jako system składający się z czterech elementów². W artykule jako miary efektywności i konkurencyjności przyjęto dochód oraz gospodarstwa rolne w przeliczeniu na jednostkę pracy własnej rolnika i członków jego rodziny i dochód z zarządzania³. Wskaźniki te świadczą o zdolności gospodarstwa do rozwoju. Gospodarstwa zdolne do rozwoju są jednocześnie konkurencyjne.

Podstawowym źródłem materiałów badawczych były wyniki ekonomiczne gospodarstw objętych systemem rachunkowości FADN⁴. Szczegółowym badaniem objęto wybrane typy gospodarstw rolniczych w zależności od wielkości ekonomicznej wyrażonej w ESU⁵ w latach 2008 i 2009. Pod uwagę wzięto typy gospodarstw wyspecjalizowanych: w uprawie zbóż, strączkowych i oleistych, w uprawie roślin ogrodniczych, produkcji mleka, żywca trzodowego i drobiowego, o wielkości ekonomicznej od poniżej 4 do powyżej 100 ESU.

EFEKTYWNOŚĆ I KONKURENCYJNOŚĆ WYBRANYCH TYPÓW GOSPODARSTW

W tym rozdziale zostaną scharakteryzowane wymienione wybrane podstawowe typy gospodarstw rolniczych.

W tabeli 1 podano liczby charakteryzujące organizację i wyniki ekonomiczne gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawie zbóż, strączkowych i oleistych w latach 2008 i 2009. Powierzchnia badanych gospodarstw zbożowych jest zawarta w przedziale od 13 ha UR w klasie poniżej 4 ESU do ponad 500 ha UR w klasie powyżej 100 ESU. Powierzchnia tych gospodarstw była podobna w analizowanych latach. Użytkowały one grunty nie tylko własne, ale i dzierżawione. Udział ostatnich był zróżnicowany, zawarty w przedziale 15-54%, rosnący w miarę powiększania powierzchni gospodarstw. Średnia była jakość użytkowanych gruntów. Wskaźnik bonitacji gleb zawarty był w przedziale 0,87-1,05. Gospodarstwa o wielkości do 40 ESU (ok. 100 ha) bazowały głównie na własnej sile roboczej. Udział pracy najemnej nie przekraczał 14%. W dwóch największych klasach o powierzchni 230 i 500 ha udział pracy najemnej wynosił odpowiednio 33 i 68%. W strukturze zasiewów zgodnie z typem dominowały zboża, których udział w gospodarstwach do 16 ESU (49 ha) wynosił około 80%. W kolejnych klasach ulegał

---

² Stankiewicz wyróżnia cztery następujące elementy: potencjał konkurencyjny, przewaga konkurencyjna, instrumenty konkurowania i pozycja konkurencyjna.

³ Dochód z zarządzania jest różnicą między dochodem z gospodarstwa rolnego a kosztami własnych czynników produkcji: ziemi, pracy i kapitału.

⁴ Farm Accountancy Data Network – Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych.

⁵ European Size Unit – europejska miara wielkości ekonomicznej przedsiębiorstwa, jej odpowiednikiem jest równowartość 1200 euro standardowej nadwyżki bezpośredniej.

Tabela 1. Gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawie zbóż, strączkowych i oleistych w latach 2008 i 2009 w zależności od wielkości ekonomicznej

Table 1. Specialist cereals, oilseed and protein crops farms according to economic size in 2008 and 2009

Wyszczególnienie Specification		Skala wielkości ekonomicznej gospodarstw (ESU) Economic size of farms (ESU)					
		bardzo małe very small < 4	małe small 4-8	średnio małe medium small 8-16	średnio duże medium large 16-40	duże large 40-100	bardzo duże very large > 100
Powierzchnia UR (ha)	2008	13,27	23,96	48,68	97,58	232,63	566,20
Utilised agricultural area (UAA) (ha)	2009	13,21	24,57	48,94	99,43	225,36	495,36
Udział dzierżaw (%)	2008	19,7	25,4	36,3	39,4	50,3	53,9
Share of rented UAA (%)	2009	15,6	23,6	35,6	39,9	51,1	49,73
Nakłady pracy (AWU)	2008	1,23	1,31	1,53	1,84	2,67	6,40
Total labour input (AWU)	2009	1,08	1,28	1,50	1,84	2,59	4,39
Udział pracy najmniejszej (%)	2008	4,4	1,5	6,5	11,9	32,9	68,6
Share of paid labour input (%)	2009	1,8	2,3	4,7	13,6	32,4	63,5
Udział zbóż w strukturze zasiewów (%)	2008	83,78	76,38	74,91	68,52	63,59	55,40
Share of cereals in arable land (%)	2009	83,54	77,64	75,47	69,27	62,41	55,35
Udział oleistych (%)	2008	9,56	15,26	17,73	20,92	22,64	23,35
Share of oilseeds (%)	2009	10,08	16,25	18,13	20,93	26,04	28,07
Dochód z gospodarstwa (tys. zł/FWU)	2008	11,42	20,28	40,48	76,26	180,42	241,92
Family farm income (thous. PLN/FWU)	2009	7,24	14,81	36,81	74,33	179,54	263,31
Dochód z zarządzania (tys. zł/gosp.)	2008	-25,69	-20,40	-2,09	40,53	155,89	239,34
Management income (thous. PLN/farm)	2009	-28,76	-26,68	-5,76	39,28	200,56	237,34
Udział dotacji w dochodzie (%)	2008	103,74	93,05	77,60	67,81	67,14	80,22
Share of payment in income (%)	2009	194,34	133,03	90,40	85,06	85,06	99,15

Źródło: Cholewa [2011], Goraj i in. [2011].
Source: Cholewa [2011], Goraj et al. [2011].

obniżeniu do 55% w klasie powyżej 100 ESU. Drugą grupą roślin o znaczącym udziale były oleiste. Ich udział był zawarty w przedziale 10-28%, wykazując tendencję wzrostową w miarę zwiększania powierzchni gospodarstw. Ten poziom udziału oleistych należy ocenić pozytywnie. Zdecydowanie niski jest udział strączkowych w strukturze zasiewów, nie przekracza 3%.

Podstawowym wskaźnikiem informującym o efektywności gospodarowania jest poziom dochodu z gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na jednostkę nakładów pracy własnej (FWU) i odniesienie go do dochodu parytetowego⁶. W analizowanych latach

⁶ Dochód parytetowy to poziom dochodów z pracy w gospodarce narodowej.

dochód parytetowy wynosił odpowiednio 23,6 i 24,9 tys. zł/FWU [Cholewa 2011]. Z liczb przedstawionych w tabeli 1 wynika, że dochód parytetowy osiągnęły gospodarstwa średnio małe z klasy 8-16 ESU i o powierzchni ok. 50 ha UR. Nie uzyskały jednak dodatniego dochodu z zarządzania. Dopiero gospodarstwa średnio duże, powyżej 16 ESU i powierzchni około 100 ha UR, uzyskały dodatni dochód z zarządzania. Określić je można jako w pełni zdolne do rozwoju i w związku z tym konkurencyjne. Zdolności rozwojowe gospodarstw z klasy 8-16 ESU są ograniczone, mimo osiągnięcia dochodu parytetowego. Głównym źródłem dochodu w gospodarstwach zbożowych były płatności i dotacje, których udział w dochodzie w gospodarstwach do 8 ESU przekraczał 100%.

W tabeli 2 przedstawiono liczby charakteryzujące gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawie roślin ogrodniczych.

Tabela 2. Gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawie roślin ogrodniczych w zależności od wielkości ekonomicznej w latach 2008 i 2009

Table 2. Specialist permanent crops farms according to economic size in 2008 and 2009

Wyszczególnienie Specification		Skala wielkości ekonomicznej gospodarstw (ESU) Economic size of farms (ESU)				
		małe small 4-8	średnio małe medium small 8-16	średnio duże medium large 16-40	duże large 40-100	bardzo duże very large > 100
Powierzchnia UR (ha) Utilised agricultural area (UAA) (ha)	2008	3,65	4,10	6,25	6,67	9,06
	2009	3,54	4,37	6,92	7,22	8,82
Nakłady pracy (AWU) Total labour input (AWU)	2008	1,63	2,05	3,12	6,04	17,09
	2009	1,88	2,03	3,15	5,99	16,98
Udział pracy najmniejszej (%) Share of paid labour input (%)	2008	9,02	23,40	41,70	67,9	88,60
	2009	17,00	26,10	41,9	67,10	88,70
Udział warzyw w strukturze zasiewów (%) Share of vegetables (%)	2008	3,74	9,78	4,30	5,51	2,39
	2009	1,64	7,04	3,98	4,37	1,11
Udział plantacji wieloletniej (%) Share of permanent crops (%)	2008	2,11	0,44	2,44	0,23	–
	2009	2,56	1,63	1,43	0,11	0,7
Dochód z gospodarstwa (tys. zł/FWU) Family farm income per FWU (thous. PLN/FWU)	2008	14,10	13,14	33,50	89,80	194,80
	2009	18,46	20,29	36,69	116,77	191,87
Dochód z zarz. (tys. zł/gosp.) Management income (thous. PLN/farm)	2008	–23,76	–29,30	–6,77	67,60	149,83
	2009	–19,22	–16,21	2,54	136,29	429,58
Udział dotacji w dochodzie (%) Share of payment in income (%)	2008	22,54	18,17	7,70	3,53	1,86
	2009	12,05	12,48	9,27	3,07	1,39

Źródło: Cholewa [2011], Goraj i in. [2011].
Source: Cholewa [2011], Goraj et al. [2011].

Wielkość ekonomiczna gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych jest zawarta w przedziale od 4 do powyżej 100 ESU. Natomiast ich powierzchnię charakteryzuje przedział 3,5-9 ha UR. Głównie użytkują grunty własne. Udział dzierżaw nie przekracza 10%. Dysponują gruntami średniej jakości. Nakłady pracy są silnie zróżnicowane, zawarte w przedziale 1,6-17 AWU/gospodarstwo. Udział pracy najemnej jest znaczący, w przedziale 9-89%, rosnący wraz ze zwiększaniem wielkości ekonomicznej. Udział warzyw w powierzchni zasiewów jest niewysoki, w przedziale 1-10%, najwyższy w klasie 8-16 ESU. Udział plantacji wieloletnich jest niski, wynosi w gospodarstwach najmniejszych (4-8 ESU) ok. 2,5%. Dochód na poziomie paritetowym osiągają gospodarstwa ogrodnicze o wielkości 16-40 ESU i powierzchni około 7 ha UR. Gospodarstwa tej klasy nie uzyskują dodatkowego dochodu z zarządzania lub bardzo mały. Dopiero gospodarstwa o wielkości powyżej 40 ESU wyróżnia dodatni dochód z zarządzania. Mają one pełne zdolności rozwojowe i można je określić jako konkurencyjne. Gospodarstwa ogrodnicze w niewielkim stopniu korzystają z dopłat. Ich udział w dochodzie w gospodarstwach najmniejszych w 2008 roku wyniósł 22%, natomiast w klasie powyżej 100 ESU nie przekraczał 2%.

W tabeli 3 przedstawiono liczby charakteryzujące gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji mleka. Ich powierzchnia była zróżnicowana, zawarta w przedziale 7-148 ha UR. Użytkowały również grunty dzierżawione. Udział dzierżaw w klasie powyżej 100

Tabela 3. Gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji mleka w latach 2008 i 2009
Table 3. Specialist dairy farms according to economic size in 2008 and 2009

Wyszczególnienie Specification		Skala wielkości ekonomicznej gospodarstw (ESU) Economic size of farms (ESU)					
		bardzo małe very small < 4	małe small 4-8	średnio małe medium small 8-16	średnio duże medium large 16-40	duże large 40-100	bardzo duże very large > 100
Powierzchnia UR (ha) Utilised agricultural area (UAA) (ha)	2008	6,95	12,67	21,44	35,63	79,36	–
	2009	8,43	13,61	20,68	35,34	66,06	147,94
Nakłady pracy (AWU) Total labour input (AWU)	2008	1,50	1,66	1,84	2,10	3,07	–
	2009	1,43	1,71	1,88	2,09	2,66	4,84
Liczba krów (szt./gosp.) Number of cows (unit/farm)	2008	5,30	8,82	15,99	27,95	62,86	–
	2009	4,80	9,21	15,62	27,72	54,68	117,79
Dochód z gospodarstwa (tys. zł/FWU) Family farm income (thous. PLN/FWU)	2008	9,51	11,95	23,50	47,22	116,91	–
	2009	6,33	11,41	21,05	43,99	94,41	238,75
Dochód z zarządzania (tys. zł/gosp.) Management input (thous. PLN/farm)	2008	–30,38	–34,63	–24,74	6,15	133,87	–
	2009	–34,37	–35,60	–27,19	2,93	87,79	308,20
Udział dotacji w dochodzie (%) Share of payment in input (%)	2008	66,22	67,73	47,21	34,44	29,76	–
	2009	103,13	65,58	46,88	26,58	26,58	26,77

Źródło: Cholewa [2011], Goraj i in. [2011].
Source: Cholewa [2011], Goraj et al. [2011].

ESU wynosił ponad 50%, a w gospodarstwach bardzo małych i małych wynosił około 20%. Oparte były na pracy własnej. Liczba krów w gospodarstwie zawierała się w przedziale 16-118 sztuk. Dochód parytetowy osiągały gospodarstwa o wielkości 8-16 ESU, utrzymujące około 28 krów i o powierzchni 35 ha. Gospodarstwa tej klasy uzyskiwały także dodatni dochód z zarządzania. Może je uznać za zdolne do rozwoju i konkurencyjne. Natomiast ograniczone są szanse rozwojowe gospodarstw mniejszych, utrzymujących około 16 krów. Dochody gospodarstw mlecznych w dużym stopniu były uzależnione od dopłat i dotacji. Ich udział w dochodzie w gospodarstwach najmniejszych przekraczał nawet 100%. W gospodarstwach najwyższych klas nie przekraczał 30%.

W tabeli 4 przedstawiono liczby charakteryzujące gospodarstwa trzodowe. Ich powierzchnia zawierała się w przedziale 4,5-95 ha/UR.

Udział gruntów ornych przekraczał 90%. Podobnie wysoki był udział zbóż w powierzchni zasiewów. Różniły się liczbą utrzymywanych macior, od 2,5 sztuki w gospo-

Tabela 4. Gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji żywca wieprzowego w latach 2008 i 2009

Table 4. Specialist granivores farms according to economic size in 2008 and 2009

Wyszczególnienie Specification		Skala wielkości ekonomicznej gospodarstw (ESU) Economic size of farms (ESU)					
		bardzo małe very small < 4	małe small 4-8	średnio małe medium small 8-16	średnio duże medium large 16-40	duże large 40-100	bardzo duże very large > 100
Powierzchnia UR (ha)	2008	4,63	7,87	13,70	24,36	44,09	91,30
Utilised agricultural area (UAA) (ha)	2009	4,58	8,03	13,85	24,98	45,01	95,50
Udział gruntów ornych w UR	2008	92,78	93,29	93,32	94,53	96,76	98,67
Share of arable land in UAA	2009	94,50	93,51	93,43	94,59	96,59	98,87
Liczba macior/gospodarstwo (szt.)	2008	2,55	4,05	8,04	16,99	36,08	127,11
Number of sows (units)	2009	2,27	4,00	8,18	16,91	36,74	113,95
Sprzedaż żywca (t/gosp.)	2008	4,47	7,21	14,82	31,68	74,26	252,05
Sale of meat (t/farm)	2009	3,99	6,61	14,06	31,62	72,36	245,36
Dochód z gospodarstwa (tys. zł/FWU)	2008	5,25	7,55	13,39	26,52	62,03	202,88
Family farm income per FWU (thous. PLN/FWU)	2009	7,15	12,80	17,44	37,20	82,57	226,90
Dochód z zarządzania (tys. zł/gosp.)	2008	-29,39	-30,86	-33,80	-24,33	20,93	230,459
Management income (thous. PLN/farm)	2009	-31,05	-28,19	-25,82	-2,59	66,81	299,99
Udział dotacji w dochodach z gospodarstwa (%)	2008	108,46	78,22	63,29	51,86	36,91	21,87
Share of payment in income (%)	2009	122,53	77,33	54,11	40,15	31,07	23,12

Źródło: Cholewa [2011], Goraj i in. [2011].
Source: Cholewa [2011], Goraj et al. [2011].

darstwach najmniejszych do powyżej 100 sztuk w gospodarstwach największych. Sprzedaż żywca była związana ściśle z liczbą utrzymywanych macior, co wskazuje na chów w cyklu zamkniętym. W najmniejszych gospodarstwach sprzedaż wynosiła około 4 t żywca, natomiast w największych około 250 t żywca. Dochód z gospodarstwa na poziomie parytetowym uzyskiwały gospodarstwa dopiero z klasy 16-40 ESU, utrzymujące przeciętnie 17 macior i z produkcją żywca wynoszącą około 31 t. Jednak gospodarstwa tej klasy nie uzyskiwały dodatkowego dochodu z zarządzania. Ich szanse rozwojowe należy określić jako ograniczone. Dopiero gospodarstwa trzodowe z klasy 40-100 ESU, utrzymujące 36 macior, osiągały dodatni dochód z zarządzania. Mają więc szanse rozwojowe i są zdolne do konkurencji.

W pełni konkurencyjne są natomiast gospodarstwa drobiowe, wykorzystujące mieszanki pasz treściwych z zakupu. Ich powierzchnia jest niewielka. Użytkują od 1,5 do 10 ha gruntów. Sprzedaż żywca drobiowego wynosi od 400 do 600 t z gospodarstwa. Dochód z gospodarstwa w przeliczeniu na jednostkę pracy własnej jest zawarty w przedziale 190-275 tys. zł. Uzyskują wysoki dochód z zarządzania, przekraczający 200 tys. zł z gospodarstwa.

ZMIANY W STRUKTURZE GOSPODARSTW I STOPIEŃ KONCENTRACJI ZIEMI JAKO PODSTAWA KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW

Konkurencyjność gospodarstw rolniczych wiąże się ściśle z ich powierzchnią. Stąd bardzo ważnym zagadnieniem jest analiza zmian w strukturze obszarowej gospodarstw. Zwiększenie średniej powierzchni gospodarstw i wzrost udziału gospodarstw o większej powierzchni są dobrymi wskaźnikami świadczącymi o konkurencyjności gospodarstw.

W tabeli 5 przedstawiono liczby charakteryzujące zmiany w liczbie i strukturze gospodarstw w latach 2002-2010. W analizowanym okresie nastąpiło zmniejszenie liczby gospodarstw ogółem o 22%. Wystąpiły także zmiany w ich strukturze. Zmniejszył się udział gospodarstw do 1 ha, przy jednoczesnym zwiększeniu udziału jednostek powyżej 1 ha, o 2 punkty procentowe, z 66,6 do 68,6%. Istotnie zmniejszyła się liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha, gdyż o 393 tys. Spadek wynosił 20%. Nastąpiło zmniejszenie liczby gospodarstw z przedziału od 1 ha do 30 ha o 405 tys., przy jednoczesnym wzroście o 12 tys. liczby gospodarstw o powierzchni powyżej 30 ha. W grupie gospodarstw większych od 1 ha także wystąpiły zmiany w strukturze. Powiększyła się grupa o powierzchni powyżej 30 ha, z 2,6% w 2002 roku do 4% w 2010 roku. W 2010 roku gospodarstw o powierzchni powyżej 30 ha UR było zaledwie 63 tys. Kierunek zmian w liczbie i strukturze gospodarstw należy ocenić pozytywnie, tempo jednak jest wyraźnie niezadowolające.

W tabeli 6 przedstawiono liczby charakteryzujące strukturę gospodarstw w 2010 roku według rodzajów działalności. Spośród 2278 tys. gospodarstw ogółem tylko 1891 tys. (83%) prowadzi działalność rolniczą. Nie prowadziło tej działalności 387 tys. gospodarstw, w tym prawie 80% z grupy do 1 ha.

W grupie powyżej 1 ha było 1484 tys. gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, z czego 38,6% tylko w produkcji roślinnej, 0,4% tylko w produkcji zwierzęcej i 61% w mieszanej. Z grupy powyżej 1 ha UR za w pełni zdolne do rozwoju można uznać gospodarstwa mające powyżej 30 ha UR. W 2010 roku ich liczba wynosiła 63 tys. Pewne, chociaż ograniczone szanse rozwoju mają gospodarstwa o powierzchni

Tabela 5. Liczba i struktura gospodarstw w latach 2002 i 2010
 Table 5. Number and structure of farms in 2002 and 2010

Wyszczególnienie Specification	2002			2010		
	tys. thous.	%	%	tys. thous.	%	%
Ogółem All	2 933	100,0	X	2 278	100,0	X
Do 1 ha Below 1 ha	977	33,4	X	715	31,4	X
Powyżej 1 ha Above 1 ha	1 956	66,6	100,0	1 563	68,6	100,0
1-3 ha	798	27,2	40,8	574	25,2	36,8
3-5 ha	349	11,9	17,8	289	12,7	18,5
5-15 ha	610	20,8	31,2	504	22,2	32,2
15-30 ha	148	5,0	7,6	133	5,8	8,5
30-50 ha	32	1,1	1,6	36	1,6	2,3
50-100 ha	12	0,4	0,6	17	0,7	1,1
> 100 ha	7	0,2	0,4	10	0,4	0,6

Źródło: Raport... [2011].
 Source: Raport... [2011].

z przedziału 15-30 ha UR. W 2010 roku było ich 133 tys. Szanse rozwojowe mają także gospodarstwa o powierzchni mniejszej, wyspecjalizowane w produkcji ogrodniczej. Według dostępnych, najbardziej aktualnych szacunków w 2007 roku liczba gospodarstw ogrodniczych wysokotowarowych wynosiła 23,33 tys. [Świetlik 2009]. Zatem według kryterium powierzchni gospodarstw można przyjąć z pewnym uproszczeniem, że aktualna liczba gospodarstw z pełnymi i częściowymi szansami rozwojowymi wynosi około 220 tys. Rozpatrując szanse rozwojowe gospodarstw według kierunków produkcji, można stwierdzić, że w 2010 roku było 30,78 tys. gospodarstw utrzymujących stada krów powyżej 20 szt., które można określić mianem konkurencyjnych [Raport... 2011]. Natomiast liczba gospodarstw mlecznych z ograniczonymi szansami rozwojowymi utrzymującymi stada krów z przedziału 10-19 krów wynosiła 48,16 tys. Łącznie w 2010 roku istniało 78,94 tys. gospodarstw mlecznych z pełnymi i częściowymi szansami rozwojowymi [Raport... 2011]. Liczba gospodarstw trzodowych z szansami rozwojowymi, utrzymującymi stada powyżej 10 loch i/lub produkcją żywca powyżej 30 t, w 2010 roku wynosiła około 25 tys. [Raport... 2011]. Szanse rozwoju mają także gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji drobiarskiej. Ich liczbę można szacować na około 5 tys. (kury nioski, brojlery kurze, indyki i gęsi). Łącznie w 2010 roku istniało około 109 tys. gospodarstw, o zdolnościach rozwojowych i konkurencyjnych, wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej. Uogólniając, można przyjąć, że aktualnie szacunkowa liczba gospodarstw rozwojowych i zdolnych do konkurencji wynosi w Polsce

Tabela 6. Liczba i struktura gospodarstw według działalności w 2010 roku (tys.)*
 Table 6. Number and structure of farms according to activity in 2010 (thous.)*

Wyszczególnienie Specification	Ogółem All	Prowadzące działalność rolniczą Activity farms				Nieprowadzą- ce działalności rolniczej Inactive farms
		razem all	produkcja roślinna plant production	produkcja zwierzęca animal production	mieszana mixed	
Ogółem All	2 278	1 891	846	22	1 023	387
Do 1 ha Below 1 ha	715	407	273	16	118	308
Powyżej 1 ha Above 1 ha	1 563	1 484	573	6	905	79
1-3 ha	574	514	283	3	227	60
3-5 ha	289	277	114	1	162	12
5-15 ha	504	497	135	1,2	362	7
15-30 ha	133	133	22	0,2	110	0,5
30-50 ha	36	36	7	0,0	28	0,1
50-100 ha	17	17	6	0,0	11	0,1
> 100 ha	10	10	5	0,0	4	0,1

*Ze względu na zaokrąglenia w kolumnach sumują się nie wszystkie liczby.

Źródło: Raport... [2011].

*Due to the rounding of the columns do not add up all the numbers.

Source: Raport... [2011].

około 220 tys. Józwiak [2009] wskazuje, że liczba gospodarstw o szansach rozwojowych jest większa i wynosi 260-270 tys. Około 110 tys. w tej grupie ma szansę stać się konkurencyjnymi.

PODSUMOWANIE

Polskie gospodarstwa rolnicze bezpośrednio nie konkurują z gospodarstwami innych krajów w ramach UE i z innymi kontyngentów. Na rynkach międzynarodowych konkurują przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego i handlu. Konkurują one jakością i cenami oferowanych produktów, które w decydującym stopniu zależą od jakości kosztów dostarczanego surowca przez producentów rolnych. W ten sposób gospodarstwa rolne, mimo że nie występują bezpośrednio na rynkach międzynarodowych, w dużym stopniu decydują o konkurencyjności polskich produktów rolno-spożywczych na rynkach międzynarodowych, UE i globalnym. W artykule za gospodarstwa zdolne do rozwoju i konkurencji uznano te, które uzyskują dochód na poziomie paritetowym i dodatni dochód z zarządzania. Spośród gospodarstw zbożowych za konkurencyjne

można uznać gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU i powierzchni około 100 ha UR. Gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawie roślin ogrodniczych zdolność konkurencyjną osiągają przy wielkości ekonomicznej powyżej 40 ESU i powierzchni 7 ha UR. Spośród gospodarstw mlecznych za rozwojowe i zdolne do konkurencji można uznać gospodarstwa o wielkości 8-16 ESU, utrzymujące około 28 krów i o powierzchni 35 ha.

LITERATURA

- Cholewa M., 2011. Produkcja, koszty i dochody wybranych produktów rolnych w latach 2009-2010. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Goraj L., Bocian M., Osuch D., Smolik A., 2011. Parametry techniczno-ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w polskim FADN w 2008 r. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Goraj L., Bocian M., Osuch D., Smolik A., 2011. Parametry techniczno-ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w polskim FADN w 2009 r. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Goraj L., Mańko S., 2011. Model szacowania pełnych kosztów działalności gospodarstw rolnych. Zagadn. Ekon. Roln. 4.
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi – stan i perspektywy. 2011. Analizy Rynkowe 34, IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Józwiak W., 2009. Zdolność konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych w zestawieniu z gospodarstwami węgierskimi i niemieckimi. W: Sytuacja ekonomiczna, efektywność funkcjonowania i konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych. Red. W. Józwiak. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Raport z wyników. Powszechny Spis Rolny 2010. 2011. GUS, Warszawa.
- Stankiewicz M.J., 2003. Konkurencyjność przedsiębiorstwa. W: Źródła przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw w agrobiznesie. Wyd. AR, Lublin.
- Świetlik J., 2009. Zmiany struktury agrarnej gospodarstw produkujących owoce, warzywa i pieczarki. Maszyn. IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Świtalski W., 2005. Innowacyjność i konkurencyjność. Wyd. Uniw. Warsz., Warszawa.
- Woś A., 2003. Konkurencyjność potencjalna polskiego rolnictwa. W: Źródła przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw w agrobiznesie. Wyd. AR, Lublin.

COMPETITIVE POSITION OF POLISH AGRICULTURAL HOLDINGS IN THE PROCESS OF INTEGRATION AND GLOBALIZATION

Summary. The aim of the article was to show the result of the research on the effectiveness and competitiveness of Polish agricultural farms. The study backed up for results from the system of collecting accountancy data agricultural farms (FADN). This data was collected from agricultural holdings with the economic size below 4, 4-8, 8-16, 16-40, 40-100 and higher than 100 ESU (European Size Unit) in 2008 and 2009. The field of observation of this article included specialist cereals, oilseed and protein crops farms, specialist permanent crops farms, specialist dairying farms and specialist granivores farms. The indicators of effectiveness and competitiveness was income per FWU (Family Work Unit) and management income. The competitive specialist cereal farms have 16-40 ESU and about 100 hectare UAA (utilised agricultural area), specialist permanent crops farms

have 40-100 ESU and about 7 hectare UAA and specialist dairying farm have 28 dairy cows. Moreover, the competitive specialist granivores farms have 36 cows or 400-600 tones of poultry meat from farm. The estimate number of competitive farms in 2010 equalled to two hundred twenty thousands, also their share in total number of farms under 1 hectare amounted to about 14%. The share of the farms is very low.

Key words: effectiveness, competitiveness, economic size, agricultural farm

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 19.04.2012

Do cytowania – For citation: Ziętara W., 2012. Pozycja konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych w procesie integracji i globalizacji. J. Agribus. Rural Dev. 2(24), 297-308.